

www.idnes.cz/kavarna

Milena M. Marešová
kriticky o povídkách
režiséra Jana Němce.
Josef Chuchma
o fotografiích dua
Stein & Issa. Globální
témata v textech
zahraničních autorit.

Univerzální anatomie korupce

Bez ohledu na to, jak moc se domníváte, že korupce vynáší, její ziskovost nejspíše **RAZANTNĚ PODCEŇUJETE**. Zároveň se zdá, že v Česku, stejně jako kdekoliv ve světě, je významně rozšířenější, než jste se kdy obávali.

LUDMILA HADINCOVÁ, PETR HOUDEK

V letech 2002–2003 byla řada manažerů francouzské ropné společnosti Elf Aquitaine odsouzena za uplácení členů německé vládnoucí strany CDU.

Platby ve výši asi 1,1 miliardy korun skutečně nedlouho po sjednocení Německa měly zajistit, aby Elf získal od Treuhandanstaltu, úřadu zodpovědného za privatizaci východoněmeckých firem po sjednocení země, rafinerie v Leuně. Uskutečněný kontrakt byl pro Elf snový; například již v době jeho finálního schválení vzrostla hodnota firmy na burze o sedm miliard korun. Řečeno jinak, vlastníci firmy získali sedm korun za korunu úplatku.

Obtížné měření

Skutečný rozsah korupce, jako každého ilegálního činu, je extrémně složité identifikovat.

Letos publikovaný ojedinělý výzkum vedený hongkongským ekonomem Yan Leung Cheungem analyzoval 166 prominentních soudních případů zaujímajících přes třicet let korupční praxe 107 firem uplácějících v 52 zemích světa. Zjištěná průměrná výnosnost korupčních praktik byla 1100 procent. Vedle očekávatelných zjištění – více uplácí neefektivní firmy, korupce je rozšířenější v rozvíjejících se zemích a tam, kde politici nemusí vykazovat své výdaje, majetek či příjmy – je pozoruhodné i to, že firmy uplácějící vysoko postavené osoby nedosáhly větší výnosnosti. Zdá se, že nejmocnější politici kromě vlivu nad dražšími zakázkami jsou schopni získat od firem i větší rentu – dávají totiž najevo, že dokážou ovlivnit uplácenou transakci větší měrou. Bakšíš pro ministry a premiéry tak byl v řádu desítek až stovek

milionů, u úředníků ministerstev či starostů se pohyboval v milionech korun.

Viš, koho platíš?

Všechny uvedené údaje jsou, pochopitelně, zkresleny, protože jde toliko o vzácně odhalené případy. Skutečný rozsah korupce, jako každého ilegálního činu, je extrémně složité identifikovat, a většina evidence je proto nepřímá. Ilustrativní je však pohled na úspěch politicky napojených firem. Mara Faccio z Vanderbiltovy univerzity prozkoumala 20 202 firem ze 47 zemí a identifikovala z nich ty, které měly větší politické konexe, to jest politik v nich držel alespoň deset procent akcií nebo byl ve vedení firmy. Poté se podívala, co se stane s akciemi těchto firem, získá-li jejich představitel či spoluvlastník vyšší politickou moc (kupříkladu stane-li se ministrem). Ceny akcií již během prvních pár dnů poskočily až o třináct procent. Obchodníci na burze očekávali, že politik své firmě poslouží – a nemýlili se. Firmy v následných letech vykazovaly abnormální výnosnosti.

Metody na odklání zdrojů jsou však podstatně bohatší. Není proto divu, že ukazatele vnímání korupce nereflktují její skutečný rozsah. (Nejznámější index je vytvářen pobočkami Transparency International, jde o takzvaný Corruption Perceptions Index, index vnímání korupce. Česko se v něm vloni umístilo na 57. místě, mezi Namibií a Jordánskem.) Navíc jsou tyto ukazatele špatně srovnatelné – je i intuitivně patrné, že je-li podplácení rozšířeno v zemi univerzálně, občané jej berou za běžnou praxi a udávají „normální“ rozšíření korupce. Kdežto setkává-li se člověk ze státu, kde je mizivá korupce, s vyžadováním úplatku, může pak zkresleně referovat o hrozivých rozměrech úplatkářství.

Úplatek pod každým kamenem

Analýza experta Benjamin Olkeny z Massachusettského technologického institutu (MIT) je unikátní. Dokázal v ní stanovit, jak je lokálně korupce vnímána a jakých rozměrů skutečně dosahuje. Zaměřil se na výstavbu silnic v Indonésii,

kde u 477 staveb koordinovaných představiteli obcí získal detailní rozpočet výdajů. Zároveň najal stavební inženýry, kteří v náhodných intervalech vykopali v silnici díry a posuzovali, zda se použitý a vykázaný materiál shodují. Olken dále vyzpovídal dělníky, za jakou mzdu pracovali, a porovnal ji s vykázanými výdaji. Nadto si vyžádal i ocenění u tří až pěti nezávislých stavbařů ke všem užitým materiálům. Výsledkem stanovil ukazatel „chybějících výdajů“ demonstrující, jaká část rozpočtu byla kvůli korupci nafouknuta.

Asi příliš nepřekvapí, že v mnohých oblastech dosahovaly chybějící výdaje přes čtyřicet procent rozpočtu. Zajímavější bylo srovnání s intenzitou vnímání rozšířenosti korupce v jednotlivých obcích a závěr nebyl povzbudivý. Každá chybějící desetiina rozpočtu souvisela jen s 0,8procentním nárůstem pravděpodobnosti, že se obyvatelstvo domnívalo, že projekt doprovázela korupce. Zodpovědní úředníci byli totiž natolik sofistikováni, že jakmile obyvatelé mohli pozorovat umělé navyšování cen materiálu či mezd, protože třeba na projektu pracovali, většina zdrojů byla zveličena, do množství či kvality užitého materiálu,

NECHÁPE

Co to pořád melou o té korupci? Politik Vit Bárta v soudní síni při procesu s ním. Praha, 8. března 2012. FOTO: DAVID W. ČERNÝ, REUTERS

tedy na rovinu výdajů, které nelze tak jednoduše sledovat.

Sladké plody

Získávání korupční politické renty je vynalézávé. Americký ekonom Sandip Sukhtankar se zaměřil na indické cukrovary, které jsou specifické značnou mocí nad blahobytem zemědělců dodávajících cukrovou třtinu. Většina cukrovarů se nachází ve státě Maháráštra. Stojí za zmínku, že 101 ze 183 tamních podniků je kontrolováno politiky, od lokálních po federálního ministra zemědělství, ba i prezidenta Indie. Drtivá většina cukrovarů je navíc podporována z veřejných zdrojů. Sukhtankar si povšiml, že ačkoliv poměr vstupů (třtina) a výstupů (cukr) by měl být stabilní, jelikož technologie je vždy a všude identická, ve skutečnosti zvláště kolísá. Během voleb produkce cukru klesá, ačkoliv se vstupy nemění. Nadto před volbami klesá i výkupní cena třtiny, což je zvlášť podivné, protože cukrovary jsou družstva, v nichž zemědělci vlastní podíly.

Pointu asi tušíte. Nevykazování produkce cukru je účetním trikem využívaným politiky k financování kampaně a předvolební snížení ceny třtiny je nepřímým úplatkem, protože

po vyhraných volbách politik u moci zajistí kompenzaci a výkupní cena třtiny nepřiměřeně vzroste. Dalších příkladů je nespočet, dle jedné ze studií od Asima Khwaji a Atifa Miana (harvardského, respektive chicagského ekonoma) politicky napojené firmy získávají od bank se státním vlivem až o 45 procent vyšší úvěry, přestože mají o 50 procent vyšší pravděpodobnost bankrotu. A povšechně se dá říci, že až na výjimečné státy je každá vládní dotační politika doprovázena korupcí: obvykle vyhrávají stejné, místní firmy, v projektech jsou vykazována neadekvátní množství vstupů, a jsou-li obyvatelé neinformováni (ať již kvůli cenzuře či kvůli prostému nezájmu), nastupují přemrštěné ceny a pochybná kvalita. Zneužití politiky či úředníky se neubrání ani maximálně střežené státní operace. Ekonom Arindrajit Dube z Kalifornské univerzity v Berkeley a jeho kolegové využili odtajnění některých dokumentů a ukázali, že poté, co americká CIA schválila provedení státního převratu, cena akcií firem, jejichž majetek byl v daném státě předtím znárodněn, úžasně vzrostla (během čtyř dnů průměrně kolem 9,4 procenta).

Co se nabízí ke čtení

vybírá
Josef Chuchma,
redaktor MF DNES

HISTORIE

JAN RYCHLÍK

Češi a Slovinci ve 20. století

Syntéza profesora pražské FF UK (nar. 1954), v níž zúročuje „své“ hlavní téma. Podtitul sice praví: Spolupráce a konflikty 1914–1992, ale záběr práce směrem do minulosti je logicky hlubší, musí jít ke kořenům.

Vyšehrad a Ústav úpro studium totalitních režimů, Praha 2012, 688 stran, cena 599 korun.

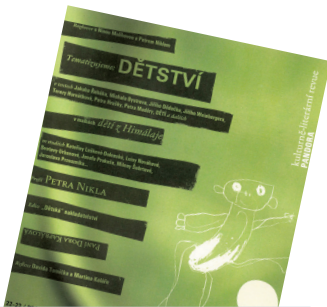
POLITICKÁ VĚDA

MIROSLAV NOVÁK ET AL.

Úvod do studia politiky

Přinejmenším rozsahem gigantická kolektivní práce, pojatá jako vysokoškolská učebnice, ale s potencií oslovit každého, kdo chce politice zevrubněji porozumět. Kniha je rozdělena do čtyř částí: Politika pohledem různých disciplín, Vybrané podobory politické vědy, Vysvětlující kvalitativní a kvantitativní metody v politické vědě a Velká témata politiky.

Sociologické nakladatelství SLON, Praha 2012, 784 stran, cena 660 korun.

ČASOPIS

Pandora č. 22–23

Děťství je téma nového čísla této kulturně-literární revue. Až bibliofilsky vybavená tiskovina přináší texty o děťství, od dětí, o literatuře pro děti. Ideální šance dozvědět se, co se zde na tomhle poli děje.

Vydává občanské sdružení Nad Labem, Ústí nad Labem, šéfredaktorka Kateřina Tošková, 224 stran + příloha, cena 150 korun.

Kupříkladu Jacobo Arbenz Guzman, prezident Guatemaly, byl v roce 1954 svržen i za pomoci operativců CIA. V Guatemale byla přitom i za jeho vlády znárodněna asi sedmina aktiv společnosti United Fruit. A skutečně, akcie firmy zvláště narostly již po schválení převratu a – pochopitelně – dále se zvýšily, když nová vláda vrátila znárodněný majetek.

Vše naznačuje, že politici či úředníci se snaží získat rentu i v těchto informačně mimořádně citlivých situacích (mimochoodem, Alan Dulles, tehdejší ředitel CIA, dříve pracoval jako jeden z ředitelů v United Fruit, takže se vyskytuje obava, zda akce CIA nebyla důsledkem geopolitického zájmu USA, či ziskového zájmu United Fruit).

Vliv médií

Představte si, že jste šéfem tajné policie a vaším cílem je získat „klid na práci“ pro svého prezidenta. Zvolil jste metodu uplácení opozičních politiků, soudců, novinářů, vlastníků médií. Ale jak velké úplatky mají být, kdo je pro vás nejvíce užitečný? Díky Vladimíru Montesinosovi Torresovi, hlavě peruánské Servicio de Inteligencia Nacional, a jeho obsesi nahrávat si svou vlastní korupční praxi a držet podrobné výkaznictví o úplatcích jednotlivým adresátům (kteří navíc i podepisovali své „závazky“ k němu), odpovědi známe.

Montesinos ve službách peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho uplatil během své kariéry přes 1 600 lidí. Politici (opoziční i vládní) dostávali měsíčně kolem 100 až 300 tisíc korun, zhruba dvojnásobek platu. Hlasovali dle zadání, popřípadě

donášeli na kolegy. Soudcovské úplatky nepřesály obvykle 200 tisíc korun měsíčně, přesto byly až trojnásobkem platu. A zdá se, že pro hladké fungování celé této fasádní demokracie bylo nejdůležitější uplácení médií – ředitel novin získali jednorázové úplatky ve výši přes 30 milionů a vlastníci televizí byli díky Montesinosovi bohatší měsíčně o deset milionů korun. Ten tak

Co se doma naučíš...

Neplacení pokut diplomatů OSN v New Yorku je přímo závislé na úrovni korupce země, z níž přicházejí.

dokonalé ovládal obsah většiny zpravodajství. Montesinos sám získával zdroje dlouhou řadou machinací, od odčerpávání peněz ze státních zakázek nebo zajišťování beztretnosti prominentním osobám po prosté obchody s drogami a vydírání. (Není bez zajímavosti, že po pádu Fujimorova režimu byly desítky indiskrétních videí z nevěstinců poslány katolické církvi, aby je vrátila těm, kteří na nich vystupovali).

Vedle přímých úplatků vzrostla v Peru i státní inzerce v novinách. Značný vliv státu na média přes placenou reklamu ověřili i američtí ekonomové Rafael Di Tella

a Ignacio Franceschelli v Argentině. Deset let sledovali obsah čtyř tamních nejvýznamnějších deníků a dokázali, že každé navýšení státem placené inzerce vyvolá razantní snížení informování o korupci ve vládě na titulních stranách novin.

Montesinosovi se stal osudný Channel N, nezávislá kabelová televize, kterou pohrdal pro její početně mizivou, ač vzdělanou diváckou základnu a neochotu jejích vlastníků akceptovat úplatky. Televize však získala jedno z úplatkářských videí od Matildy Pinchi Pinchi, Montesinosovy účetní a milenky. Nahrávku pak převzaly další stanice a režim se brzy zhroutil.

Montesinosovo rozhodnutí investovat do televizí se ukázalo být správné: TV dokáže přinést obraz, který je přesvědčivější než jakkoliv vybroušený text. (Zkušenost z Kučmovy Ukrajiny a putinovského Ruska, kde unikly podobně kompromitující materiály, ukazuje, že jen zvukové či písemné důkazy postačit nemusí).

Co s tím?

Korupce je všudypřítomná a neexistují magická opatření na její odstranění. Větší státní regulace hospodářství pochopitelně vede k většímu prostoru pro úplatky – efekt je natolik značný, že bývalé kolonie pod vládou regulací více nakloněné Francie jsou korupcí prodchnuty silněji než bývalé kolonie Velké Británie.

Korupční chování bývá hlubokou součástí národní kultury. Není náhodou, že míra neplacení pokut diplomatů OSN v New Yorku je přímo závislá na úrovni korupce země, z níž přicházejí. Vykořenění úplat-

kářství je proto vždy nutně generačním podnikem.

Prostě udělení větší moci policejnímu či justičnímu aparátu k řešení málokdy vede, protože tyto systémy jsou korupcí promoženy nejvíce. Kupříkladu vybavení ruské policie novými zbraněmi nevedlo k zesílenému boji proti mafii, nýbrž k vyšším platbám, které policisté za nové zbraně od mafie dostali.

Nutnými podmínkami úspěšného boje je informované a zainteresované obyvatelstvo (míra zpronevěřených financí je menší v obcích, kde se jejich obyvatelé pravidelně účastní zasedání zastupitelstev) a transparentní výkon veřejné moci. Někdy však postačí i málo, v Buenos Aires v letech 1997–1998 zavedli zveřejňování nákupních cen základních materiálů pro nemocnice. Bylo totiž varovné, že tak standardizované položky jako etanol či peroxid vodíku nemocnice nakupují v cenách lišících se o desítky procent. Po startu pravidelných auditů a nutného zveřejnění výdajů klesly nákupní ceny o osmnáct procent.

Ke stejnému efektu vedla i praxe zavedená v Singapuru, kde jsou veškeré státní či veřejné projekty maximálně zjednodušeny a jejich průběh publikován, takže má každý možnost zjistit, kam a za co peníze plynou, což spolu s pravidelnou rotací úředníků (aby s nimi nebylo možno vytvořit „přátelské“ vztahy) Singapuru zajistilo místo mezi nejmeně zkorumpovanými státy světa. ■

Autor je ekonomka, působí na Národohospodářské fakultě VŠE.

Autor je ekonom, působí na Národohospodářské fakultě VŠE a na Přírodovědecké fakultě UK.

VELKÝ HRÁČ

Vladimiro Montesinos (ročník 1945), který dělal černou práci pro peruánského prezidenta Alberta Fujimoriho, před soudem v Limě (30. června 2008). V tomto případě se tam ovšem ocitl nikoliv proto, že by s ním byl veden soud za korupci (to se stalo již v předešlých letech), nýbrž proto, že Fujimori byl souzen kvůli porušování lidských práv. Korupci Montesinos osobně provádí na pravém snímku: 5. května 2005 upláci peruánského kongresmana Alberta Kouriho (snímek je převzat z peruánského TV pořadu). FOTO: JAIME RAZURI A AFP, PROFIMEDIA.CZ

Poezie

MILAN OHNISKO

Ležel tam člověk

Na světě je
tolik věcí zvláštních

Třeba když se řekne
ležel tam člověk

koho napadne
že to mohla být žena

Nostalgie

V sedmdesátech na základce
učily mě učí
chlupatý
jak vopice

Koukal jsem
jak jim to pod
punčochama pučí
což jítlo mne velice

A jak byly dycky
tak krásně neurotický!

Je jaro 2011
vůkol voní květy třešní
ó kdežpak učitelky dnešní
(Ivanovi)

Zítřka bude zase dobře

Zítřka půjdem na honitby
budeš šťastná jako nikdy

Zítřka půjdem na ptáky
půjdeš ty a já taky

Zítřka půjdem na bizóny
nebud' lásko jako ony

Zítřka půjdem na grizzly
všechno jsou to nesmysly

Milan Ohnisko (1965)

Brněnský rodák zůstal svému městu věrný jak pobytem, tak profesně a autorsky – v tamějších nakladatelstvích vydal postupně sbírky Obejmí démona! (2001), Vepřo knedlo zlo aneb Uršulinovi dnové (2003), Milanolia (2005), Býkárna (spoluautoři Ivan Wernisch a Michal Šanda, 2006), Love! (2007), Azurové inferno (2009). Nyní mu tamější **Druhé město** vydalo sbírku **Nechráněný styk**. Ilustrovala ji Viktorie Rybáková. Z této sbírky pocházejí přítomné básně.

